

IFJÚSÁG- ÉS SPORTSZOCIOLÓGIAI ÍRÁSOKRÓL

RECENZIOK

I.) FÖLDESINÉ DR. SZABÓ GYÖNGYI – GÁL ANDREA – DÓCZI TAMÁS (2010)
SPORTSZOCIOLÓGIA. BUDAPEST: SE TESTNEVELÉSI ÉS SPORTTUDOMÁNYI KAR

II.) FÖLDESINÉ DR. SZABÓ GYÖNGYI (2010) *FEJEZETEK A MAGYAR SPORTSZOCIOLÓGIA MÚLTJÁBÓL ÉS JELENÉBŐL. BUDAPEST: DOUBLE PRINTING KOMMUNIKÁCIÓS KFT.*

III.) BALKU ANETT – DUSA ÁGNES – SÓRÉS ANETT (SZERK.) (2011) *IFJÚSÁGI ÉLETHELYZETEK. IFJÚSÁGSZOCIOLÓGIAI TANULMÁNYOK. DEBRECEN: DEBRECENI EGYETEMI KIADÓ*

I.)

A tankönyv- és az egyetemi jegyzetírást sokan tekintik kérészetű, bizonytalan kimenetű feladatnak, és – sajnos – részben valós tapasztalatok alapján. Különösen így van olyan szakszociológiai területek esetén, amelynek hazai szakirodalmi – noha fontos alkotások láttak már eddig is napvilágot – csak szűk körben ismert és elismert.

Földesiné és munkatársai félretettek minden negatív előítéletet, amikor a szakma, valamint a sport iránt érdeklődők számára összefoglalták a sportszociológia legfontosabb sajátosságait, és a magyar sport aktuális társadalom- és gazdaságpolitikai kérdéseit. A szóban forgó kötet egyszerre tankönyv, friss kutatási eredményeket és összehasonlító adatelemzést alkalmazó helyzetértékelés, illetve vitairat, amelynek befogadását nagyban segíti a világos szerkezet.

Klasszikus tankönyv abban az értelemben, hogy a sportszociológia alapfogalmaival indít, bemutatja a sport alrendszerét, a sportszociológia rövid történetét, foglalkozik a sport és a szocializáció kapcsolatával, az életmódot és az életminőséget alakító szerepével, a versenysporttal, a hivatásos sportolókkal, a szabadidőben végezhető testmozgással, a profi és a civil szervezetek helyzetével, a prevenció és a sport összefüggéseivel, a politika hatásával, a döntésekkel.

A szerzők mégsem csak az induktív gondolkodásmódra építettek a tartalom kialakításakor. Korszerű szemlélettel foglalkoznak a sport szempontjából a társadalom strukturális változásaival, a szocializáció szerepével a sportolásra motiválásban, az esélyegyenlőség/egyenlőtlenség tényeivel, a mobilitás hatásával (benne kitüntetetten a migrációból és a kisebbségi létből fakadó problémákkal). Önálló fejezetet szentelnek a tudásnak és az innovációnak különös tekintettel az egészségtudatosságra, amely az életmód minőségét döntően meghatározza.

Hangsúlyos az alapértékek (család, egészség, oktatás, képzés, béke, esélyegyenlőség) deklarálása, melyet részben a normakövető (életstílus, fogyasztás harmóniája), illetve a normaszegő (dopping, deviáns szurkolói magatartásformák) viselkedések kapcsán fejtenek ki. Az egyéni felelősség szerepén túl kritikus véleményt fogalmaznak meg az állam és a média szerepéről, tudatformáló hatásáról is.

Elemzik a magyar sportpolitika utóbbi évtizedeinek kezdeményezéseit, sikereit és kudarcait, a társadalmi-gazdasági változások folyamataiba ágyazottan, kitérve a globalizáció hatásaként értelmezhető összefüggésekre is. Amikor az átalakulás lehetséges irányait is megnevezik, a klasszikus tankönyv ettől kezdve vitairattá válik.

Sommásan megfogalmazva: a sport szinte minden területén elodázódtak, sőt, elsikkadtak a radikális intézkedések, a sport társadalmasítása, a decentralizáció; gazdasági szempontból pedig a szféra finanszírozási vákuumba került. A régi állami támogatások leépültek, szinte teljesen megszűntek, az újak pedig még nem alakultak ki.

A szerzők éltek a kivételes lehetőséggel, amely akkor nyílt számukra, amikor 2007-ben a TÁRKI közreműködésével lakossági kérdézet végeztek 1500 fős mintán. Az így szerzett új kutatási eredményekből a lényeges összefüggéseket, tendenciákat mutatják be a kötetben. Ezek közül kiemelném a sportfogyasztásra, az esélyegyenlőségre, valamint a társadalmi mobilitásra vonatkozó fejezeteket.

Az ismeretek befogadását segíti a feszes szerkezet, amely a mondandót 10 fejezetre tagolja. Tartalmi szempontból az egyes részek a legfontosabb sportszociológiai kérdésekre keresik – a hazai és a nemzetközi szakirodalomba ágyazottan – a választ, különös gondot fordítva a survey kutatás adatainak bemutatására, illetve más, hasonló vizsgálati eredményekkel való összehasonlítására. A fejezeteket összefoglaló kérdések és

¹ MTA Szociológiai Kutatóintézet

az ajánlott irodalom zárja. A felhasznált irodalom pedig tükrözi a magyar és idegen nyelven elérhető, korszerű sportszociológiai írásoknak.

Az elmondottak alapján cáfolom azt a sztereotípiát, melyet a bevezetőben említettem: íme, mégis lehet és érdemes tankönyvet írni, ha hiánypótló témát választ tárgyként, és egzakt, friss adatokkal bizonyítja állításait.

II.)

„Igazi, keményfedeles” könyvet jelentetett meg Földesiné dr. Szabó Gyöngyi sportszociológus. A műfajt a szerző és a kiadó is válogatásként határozza meg, de a kötet sokkal differenciáltabb annál, mintsem „csak” az elmúlt 30 év tanulmányai egybefűzése lenne. Egyrészt sporttörténeti dokumentumok tárháza magyar és angol nyelven, másrészt a hazai sportszociológia manifesztuma.

A szerző hosszas megfontolást követően állította össze a könyve tartalmát. A bevezetőben a következőképpen indokolta szerkesztési elvét: feladatának tekinti a szociológiai szemléletmód egyre szélesebb és mélyebb elterjesztését a sportban, valamint a sportszociológia népszerűsítését a társadalomban. Földesiné beállítódása négy pilléren nyugszik: a sport mibenlétének megnevezésén, életminőséget formáló szerepén, az egzakt társadalomismereten és -kutatáson, valamint a tudományos ismeretterjesztésen.

A döntés a sokszínűség mellett briliáns megoldást eredményezett. Feltárulnak előttünk a hazai sportszociológia főbb kérdései: a professzionális és a kedvtelésből végzett sport hazai története, politikai, gazdasági meghatározottsága, a szervezetek helyzete, szerepe a sport preventív funkciójának mélyítésében, a sport életmódra, életkorokra gyakorolt hatása, a deviáns jelenségek (dopping, szurkolói huliganizmus stb.). A szerző ennek megfelelően válogatott korábbi írásaiból, amelyet három nagy fejezetre bontott: „I. Sport, életmód, esélyegyenlőtlenség”; „II. Él sportolók, szurkolók, devianciák”, „III. Sport, társadalmi változások, politika”.

Földesiné a pályakezdése óta újra és újra visszatér a sportélet olyan gondjaira, mint az idő szerepe a sportolásban, a fogyatékosok helyzete a sport világában, az él sportolók jelene és jövője, a sportfogyasztás, mint a kulturális fogyasztás alrendszere, a

devianciák a sportolók és a szurkolók körében, a sport politikai kiszolgáltatottsága, a sport és a szabadidő-sport, valamint az életmód összefüggései stb.

Figyelemre méltó a szerző nyelvhasználata, amely végső soron a sportszociológia egyedülálló, magyar (és angol) nyelvű, plasztikus, szisztematikus bemutatását eredményezi. A könyv kétnyelvűsége lehetővé teszi a tankönyv és a szöveggyűjtemény funkciójának közös, magas színvonalú megjelenítését.

Néhány – a sportszociológia terrénumán túlmutató – tanulság, amelyet egyaránt ajánlunk a döntéshozók, a sportolók és a civilek figyelmébe:

1.) Az *Élsport és dopping* témájában a szerző leszögezi: „Az olimpikonok származása arra enged következtetni, hogy társadalmunkban a gyermekek esélyei az élsportolói státusz elérésére csak elvileg egyenlők. A gyakorlatban társadalmi tényezők – első helyen a családi háttér is befolyásolják, hogy egy potenciálisan tehetséges gyerek eljut-e a versenysport élvonalába. Az anyagilag és kulturálisan kedvezőbb helyzetű fiataloknak nagyobb lehetőségük van arra, hogy élsportolókká váljanak.” (120.) A szerző elítéli a teljesítmények végtelenségig fokozását, különös tekintettel a doppingszerekre; elítéli azt az álságos magatartást, amely hallgatólagosan lehetővé teszi az egészséget károsító szerek alkalmazását.

2.) Az *Értékekkel kapcsolatban* megállapítja: „...Magyarországon már a fogyasztás szintjén sem közkinccs, hozzáférhetősége egyértelműen korlátozott..., a sportfogyasztás már nem foglal el olyan előkelő helyet a magyar lakosság körében, mint korábban..., hamis illúzió azt feltételezni, hogy az egykor volt közel össznépi érdeklődés a sport és a magyar sportolók teljesítménye iránt töretlen és lankadatlan...” (165.)

3.) A jelen *sportpolitikája* kiüresedett, állapota több mint elkésztető. Földesiné jogos kritikája szerint: „...a Sportstratégia...folyamata megtorpant, az érdemi munka nem kezdődött meg annak érdekében, hogy sportoló nemzetté váljunk. A sportra fordítható központi költségvetések elosztásában nyomát sem lehetett felfedezni ilyen irányú változásoknak...A legnagyobb vesztes ismét a szabadidősport lesz...Az élsportban radikálisan megerősödött az üzleti szféra befolyása... addig a szabadidősport finanszírozását...a civil társadalomra próbálják áthárítani...” (276-277.)

A szerző – a szociológiai tudományok doktora, a SE Testnevelési Kar Társadalomtudományi Intézetének professzora, a hazai és a nemzetközi sportszociológia kiemelkedő képviselője – úgy véli, hogy a kötet nemcsak az ő tudásának manifesztuma, hanem kollégáié, tanítványaié is. Állítása csak részben igaz, mivel az alkotás mindig közösségi alapú, azonban invenciózus autor nélkül nem születhetett volna ilyen koherens mű, melynek hátterében a szerző több évtizedes kutatómunkája, több száz magyar és idegen nyelvű publikációkban is mérhető tudása, szakértelme áll.

III.)

Bevallom érintettségemet a témával, a szerzőkkel, illetve az őket alkotásra inspiráló, szakszerűsége ösztönző professzorasszonnyal, Szabó Ildikóval kapcsolatban – gondolataim ezért hol racionálisan, hol érzelemmel telítetten fogalmazódnak meg. A hallgatói kéziratokból hosszú érlelés, fontolgatás után több összeállítás készült, mivel bőséges kutatási anyagot és tapasztalatot gyűjtöttek össze azok, akik néhány évvel ezelőtt először csak kurzusként hallgatták az ifjúságszociológia lényegi kérdéseit. Érdeklődésük és az a felismerés, hogy a kortárs-csoport vizsgálata újabb összefüggések megértéséhez vezetheti el a megfigyelőket, végül erősebb volt, mint az a kényelmes megoldás, hogy egy jó vizsgálóval, vagy dolgozóval éri el a szükséges kreditet. Hozzáláttak hát, hogy a környezetükben élő fiatalok szokásait, attitűdjeit vizsgálva szisztematikusan alkalmazzák a megszerzett ismereteket.

Az úgynevezett terepmunka messziről indít és messzire vezet. Erre utal mindkét könyvajánló (Marián Béla és Körösparti Péter), s mivel a válogatás a graduális képzés alsó fokától a doktori képzésig tart, betekintést nyerünk a fiatalok egyetemi, tanulmányi életébe, életmódjába éppúgy, mint a campuson kívüli létbe, a nyilvánosság különböző szféráiba.

A fejezetcímek kíváncsivá teszik az olvasót, s amint az egyes tanulmányok címei között tallóz, belenézve egyikbe-másikba, egyszerre csak észreveszi, hogy már nem is válogat, hanem folyamatosan olvassa az írásokat, s közben felidéződnek saját emlékei. Az így nyilvánvalóvá váló különbség azonban nem zavaró, nem növeli, hanem épp ellenkezőleg, csökkenti a generációk közötti különbséget.

Mi ennek az oka? Az a meggyőző érvelés, ahogyan a fiatal szerzők az óvodások társadalomképéről, az iskolai agresszióról, a középiskolások nemzettudatáról, identitásáról, demokrácia-felfogásáról vallanak, s ahogyan ennek tanulságait összefoglalják. Kérdéseket fogalmaznak meg a megelőzéssel, a korai bántalmazással, a gyermekeket és a felnőtteket ért traumákkal kapcsolatban. Rámutatnak azokra az inadekvát válaszokra, amelyeket feszült helyzetben adnak a kutatás szereplői, és a szakirodalmi ismereteken túl saját értelmezési kereteiket is bemutatják. Már a fejezetcím is beszédes: „*Van-e élet az egyetem előtt?*” A graduális képzés különböző színtereit elemzik a hallgatók, visszaemlékezve saját tanulói élményeikre, de kibővíve a vizsgálatok színterét a határon túlra. Megjelenik a képzés – települési és regionális különbségekből fakadó – sokszínűsége, a különböző alap- és középfokú oktatási rendszerek eltérései, illetve két markáns társadalomtudományi probléma: a demokrácia-felfogás és a kapcsolati rendszerek hatása. Ezek az identitásképző elemek alapozzák meg a következő fejezeteket.

Az egyéni érdeklődések nemcsak a tanulásra, a szocializációra reflektálnak, hanem a környezetükben zajló politikai, társadalmi, gazdasági eseményekre, összefüggésekre, életeseményekre, identitás-kérdésekre is. Nem problémákat fogalmaznak meg a panaszbeszéd ismert modorában, hanem a jelenségek eredőjét keresik, a megoldás alternatíváit kutatják. Hangvételük elfogadó és nem kirekesztő, céljuk az egyenlőtlenségek csökkentése a társadalom különböző csoportjai között. Ebből az aspektusból érthetővé válik, hogy az aktuálpolitikai megnyilvánulásokat, a demokrácia, de a nemi identitás kérdéseit is az előítéletek, attitűdök változásaként értelmezik és ütköztetik a köznapi felfogásokkal, s azokkal a konfliktusokkal, amelyek a meg nem értésből fakadnak. A tanulmányok a témával kapcsolatos irodalmak feldolgozása szempontjából is mintaszervek.

A második fejezet – bár már ki-kilép a campus kereteiből – a fiatal felnőttek világlátásáról, együttélésének konfliktusairól, a diáklét különböző színtereiről szól. Tetten érhető a különböző politikai irányok hatása az egyetem falain belül is, amiről a szerzők igyekeznek indulatmentesen, objektíven értekezni. Ezzel magyarázható, hogy gazdag szakirodalmi hivatkozással jó összefoglalását adják a politikai szocializáció magyar sajátosságainak, majd hipotéziseiknek megfelelően részben a tetten érhető politika vizuális és verbális reprezentációjára keresnek markáns példákat. A Debreceni Egyetem szigorú falain belül és kívül erre számos lehetőséget találtak. A dokumentum- és fotóelemzés mellett résztvevő megfigyelést folytattak, amelyet kiterjesztettek a

nonverbális kommunikációra, a szimbólumok, szerepek értelmezésére. A helyszínek közül jó érzéssel igyekeztek tetten érni a diákéletmódhoz szervesen illeszkedő házibulikon, fesztiválokon az akció és a politikai beszédtemák kapcsolatát, és annak személyközi hatásait. Megállapításai túlmutatnak a debreceni Campus-léten. „...a mai fiatalok – azon belül is az egyetemisták, a »leendő értelmiségi réteg« – csak igen csekély része foglalkozik a politikával. Ez a passzív attitűd némiképp mérséklődik olyan közéleti, politikai események közeledésének hatására, mint amelyet az országgyűlési (vagy későbbi, vélhetően az önkormányzati) választások jelentenek. A hirtelen megnövekvő aktivitás, mely a befogadóknál elsősorban a verbális kommunikációban jelentkezik, szinte ugyanolyan ugrásszerűen esik vissza az események elmúltával, mint ahogy korábban történt... Beigazolódott, hogy a szélsőjobb oldali ideológiában igen nagy lehetőségek és erők rejlenek a kínálati oldal tekintetében. Mind az eszmerendszer, mind az azt köztudatban képviselő párt megjelenik szinte minden lehetséges – vizuális és valós – térben és fórumon, ahol célcsoportjuk, a magasan képzett fiatalság jelen van.” (Dojcsák Ádám és Sörös Anett, 155.)

A fiatalok körében, ahogyan a politikai magatartásukban is, megjelennek szélsőséges előítéletek a nemekkel, a szexualitással kapcsolatban. Dusa Ágnes kvalitatív módszerekkel arra vállalkozott, hogy homo- és heteroszexuális hallgatótársai körében tájékozódjon arról, ők hogyan tekintenek a másságra, az eltérő nemi identitásra és annak külső-belső megjelenési formáira. Értő módon beszél arról a kettősségről, amely a megkérdozteteket jellemzi: a más nemi identitású személyeket a fiatalok többnyire elfogadják, de magát a homoszexualitást általában elutasítják.

Örök témája a diákéletmódnak a kollégium. Harmati Edina és Zékány Erzsébet írásának kiindulópontja is az volt, hogy a kollégium csoportképző tényező, amely összefügg az együttélést a kultúra egyik legáltalánosabb jellemzőjének tekintő felfogással. Az elmúlt 2-3 évtizedben azonban jelentősen módosultak a kollégiumi élet jellemzői. A többség szálláshelynek, nem pedig igazi lakó- és tanulóhelynek tekinti a közösségi terepet. Az interjúkból az is kiderül, hogy a hallgatók – akár együtt, egy kollégiumban, vagy a debreceniek esetében Campus Hotelnek nevezett szálláshelyen, akár albérletben élnek – inkább elkülönülnek, erősen védik integritásukat, szinte teljesen függetlenül arról, hogy egyedül vagy többen laknak közös légtérben.

A harmadik fejezet már elhagyja az egyetem, a kollégium falait, a belső kérdések külsővé, a társadalomba ágyazottá válnak. Félreértés ne essék: a fiatalok kutatási kérdései egybeesnek a kor problémáival, de az utolsó fejezetben a nagylátószöveget alkalmazzák nagyon ügyesen. Megfigyeléseik körébe belekerülnek a politikai falfirkák, graffitik, a sport helyzete és kapcsolata az életmóddal, valamint az internethasználat előnyei és hátrányai. Ezek a tanulmányok lehetőséget adnak íróik számára, hogy megfelelő kritikai érzékkel elmondják véleményüket témáikkal kapcsolatban, és hogy az adott kutatási problémát szélesebb társadalmi kontextusba helyezték.

Mindhárom tanulmány egyszerre konkrét és szimbolikus értelmű, ezzel mintegy az olvasó számára is lehetővé válik, hogy a felsőoktatás viszonylag zárt, védett világából kilépjen a nagyvilágba. Itt már nem az ifjúsági problémák szokásos felsorolása történik, hanem olyan kérdésekre, amellyel a hazai és a nemzetközi társadalomkutatók is foglalkoznak.

Hogyan lehetséges ez? Az egyetemista szerzők felkészültek választott témáik irodalmából, majd saját kutatásokat, illetve nagymintás adatbázisok másodelemzéseit végezték el példás gondossággal. Nem feladatnak, hanem ténylegesen vizsgálándónak tekintették kutatási kérdéseiket, s addig foglalkoztak témáikkal, amíg releváns válaszokra nem jutottak.

A hallgatók különleges lehetőséget kaptak képzésük során arra, hogy részben egy külső kutatási támogatás („Campus-lét a Debreceni Egyetemen”, OTKA K-81858), és oktatójuk, Szabó Ildikó egyetemi tanár gondos felkészítésének köszönhetően éveken át ifjúságszociológiai kutatásokat végezhesenek. Az egyéni érdeklődésen túl a közösségben végzett kutatómunka, a résztémák szakirodalmának széles körű megismerése és feldolgozása, a kvantitatív és kvalitatív módszerek komplex alkalmazása megmutatta a résztvevők számára az értelmiségivé válás különböző lépcsőfokait, sikereit és nehézségeit. A vitákban formálódó írások szerzőik számára önálló és közös publikációkat eredményeztek, ami külön értéke a hallgatói kutatómunkának. A Campus-lét esetükben közösségi létté formálódott. Az olvasó érdeklődve követi ifjú kollégái problémakezelését, érzékeny, kritikai látásmódját.